

Sindre Moltu

"Kan forbud mot sterk drik være av det gode?"

En undersøkelse av den norske presses dekning av folkeavstemningen i 1919.

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Espen Storli

August 2020

Sindre Moltu

"Kan forbud mot sterk drik være av det gode?"

En undersøkelse av den norske presses dekning av folkeavstemningen i 1919.

Bacheloroppgave i Historie
Veileder: Espen Storli
August 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Avholdskampen i Norge nådde et av sine toppunkt ved folkeavstemningen i 1919. Landets alkoholpolitikk ble lagt i folkets hender med ei rådgivende folkeavstemning. I oppgaven ble ulike aviser undersøkt for å se om partitilhørighet og lokasjon hadde noe å si for avisenes dekning av folkeavstemningen om brennevinsforbud i 1919. Et utvalg aviser ble valgt basert på partitilhørighet og lokasjon i Norge. Avisene ble gjennomgått og satt opp mot hverandre for å se likheter og ulikheter i dekningen av folkeavstemningen. Det ble funnet en sammenheng mellom partitilhørighet og presse.

Aviser som var tilknyttet partier med sterke meninger holdt en hardere tone. De liberale avisene holdt seg til en edruelig debatt og stilte seg skeptisk til forbudet. Dette selv om Venstre, som satt i regjering med statsminister, hadde avhold og brennevinsforbud på sitt program. Det kan også virke som om avisenes lokasjon kan ha påvirket pressens dekning. Noe kan tyde på at redaktørens egne meninger lå til grunn for avisens dekning, men dette må undersøkes nærmere.

Forord

Denne oppgaven ble skrevet under covid-19 og er påvirket av dette. Første utgangspunkt for denne oppgaven var å skrive om vinlandenes påvirkning på norsk alkoholpolitikk rundt forbudstiden og opprettelsen av det norske Vinmonopolet. Etter veiledning ble det til at oppgaven skulle handle om noe mindre ambisiøst. Det skulle bli om Trondhjems samlag og deres varebeholdning. To dager før jeg skulle inn for å se på arkivmaterialet etter samlagene i Trondheim, ble hele Norge, sammen med stats- og byarkivet i Trondheim, steng grunnet Covid-19. Plan B måtte nå settes i verk ifølge veileder. Takker være Nasjonalbiblioteket sitt nettbibliotek var det mulig å fortsatt gjennomføre bacheloroppgaven. Med tilgang til avisene fra deres første publikasjon var det mulig å se hvordan avisene forholdt seg til forbudstiden og politikken. Det var endelig mulig å få startet med oppgaven.

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning

2.0 Hoveddel

2.1 Metode

2.1.1 Historiografi

2.1.2 Avisene

2.1.3 Historisk utvikling og politikk

2.1.3.1 Resultatet av folkeavstemningen

2.2 Funnene i avisene

2.2.1 Trondhjems Adresseavis

2.2.2 Aftenposten

2.2.3 Dagbladet

2.2.4 Gudbrandølen

2.2.5 Social-Demokraten

2.2.6 Under Dusken

2.3 Diskusjon

2.3.1 Argumentasjon

2.3.2 Avisenes tilknytting til partier

2.3.3 Ensidig dekning

2.3.4 Avisenes påvirkning

3.0 Konklusjon

4.0 Referanser

4.1 Litteratur

4.2 Aviser

1.0 Innledning

Norge har hatt seks rådgivende folkeavstemninger. De to første i 1905 var om Norges selvstendighet og fremtidige styreform. De to siste var om medlemskap i EF i 1972 og EU medlemskap i 1994. De to gjenværende folkeavstemningene var om brennevinsforbud. Én i 1919 som førte til et permanent brennevinsforbud, og et nytt i 1926 som opphevet brennevinsforbudet. At brennevin var et hett og betent tema i sin tid er ikke vanskelig å se. Kampen om brennevinet og alkoholen hadde pågått i lengre tid og var på sin topp i 1919 etter første verdenskrig. I forkant av folkeavstemningen ble det opphisset debatt mellom to fronter. På den ene siden var de som kjempet for forbudet, godt representert av avholdsforeningene og Det norske Arbeiderparti. Den andre siden var ikke like samlet, men besto av flere fra partiet Høyre og andre fremtredende borgere. Av valgresultatene fra folkeavstemningen ser man at det var store forskjeller mellom by og land, og fra distrikt til distrikt. Valgresultatene viste at byene hadde flertall av nei-stemmer, mot de mer landlige områdene som hadde en overvekt av ja-stemmer.

Tilbake i 1919 var det vanlig for de ulike politiske partiene å benytte seg av aviser for å fremme partiets meninger. Flere av partiene hadde presser tett knyttet til seg. Her kunne partiene få trykt og sendt ut sine meninger, i varierende grad. I 2020 er det få eller så å si ingen aviser som er knyttet til politiske partier. Aviser har en politisk orientering, men de svarer ikke til noe spesifikt parti. Vi har en oppfatning om at aviser og deres journalister skal være så nøytrale og upartiske i sin dekning som mulig. Var dette å forvente av avisene i 1919? Ble deres innhold farget av deres tilknytting til partiene?

Kan man ved å undersøke ulike aviser se om ulik partitilhørighet og lokasjon påvirker deres dekning av alkohol- og forbudsdebatten før folkeavstemningen i 1919? Var avisene på høyresiden mindre opptatt av eller oppfattet de debatten annerledes enn den mer liberale venstre- og arbeiderpressen? Med overskrifter «Kan forbud mot sterk drik være av det gode?»¹ og «Et daarlig bytte.»² kan man si noen om dekningen før avstemningen.

2.0 Hoveddel

2.1 Metode

Selve arbeidet startet med å få oversikt over hvilke aviser som ble gitt ut i 1919. De fleste avisene som ble utgitt er ikke lenger i produksjon, eller har blitt slått sammen med andre aviser. Avisene ble valgt på bakgrunn av hvor de var lokalisert, og hvilken partitilhørighet de hadde. Et utvalg av aviser med forskjellige egenskaper var viktig for å kunne se forskjellene i dekning av forbudssaken. De avisene som ble valgt på grunnlag av partitilhørighet er Aftenposten, Dagbladet og Social-Demokraten. Aftenposten tilhørte Høyresiden, Dagbladet var Venstres nærmeste avis og Social-Demokraten var partiorgan for Det Norske Arbeiderparti (DNA). I 1919 var det de tre partiene som hadde flest representanter på Stortinget og som hadde mest utbredt partipresse. De tre avisene var

¹ Gudbrandsdølen (1919, 4.oktober) s.3

² Dagbladet (1919, 2.oktober) s. 8

også basert og utgitt fra hovedstaden. De avisene som ble valgt av regionale årsaker var Trondhjems Adresseavis og Gudbrandølen. Den siste avisen er Under Dusken, som ble valgt for å se studentenes og akademias del i forbudsvalget.

Venstre hadde ikke et partiorgan i 1919. Det var kamp mellom Verdens Gang (Ikke dagens VG), Dagbladet og Intelligenz-Seddeler. Verdens Gang og Intelligenz-Seddeler slo seg sammen i 1920, men ble senere lagt ned. Dagbladet presenterte seg selv som hovedorgan for Venstre i 1920, men dette var uten godkjenning fra Venstre.³

For at mengden kilder ikke skulle bli for stort ble perioden satt til første oktober og frem til valget femte og sjette oktober 1919. Antallet av avisene denne perioden gir, ga et fint grunnlag for oppgaven. Utvidelse av denne perioden ville gitt flere opplysninger og funn, men på grunn av begrensingen av oppgaven var det ikke fornuftig med et større utvalg. Det var forskjell på hyppighet av utgivelse av avisene. Aftenposten kom daglig ut i både morgen- og aftenutgave, og begge ble undersøkt. Gudbrandsdølen kom kun ut tirsdag, torsdag og lørdag. Social-Demokraten kom ikke ut på søndager. Under Dusken ble utgitt sporadisk med cirka to ukers mellomrom, derfor ble de tre første utgavene for året valgt.

Under Dusken ble hentet ifra Studentersamfundet i Trondhjems sitt arkiv. De resterende avisene ble funnet på Nasjonalbibliotekets nettbibliotek. Det eneste kriteriet for hva som ble hentet ut fra avisene var at det var relatert til folkeavstemningen. Hva som fantes i avisene var av varierende slag; notiser, leserinnlegg, artikler, og annonser for møter og foredrag.

2.1.1 Historiografi

Som sekundærkilder er det ikke å finne noen verk om avisenes deltakelse i forbudssaken. Flere bøker omhandler politikk, sosiale og kulturelle sider rundt forbudstiden. De bruker ofte aviser som kilder til hendelser, men nevner ikke noe om deres aktive rolle som aktører. Sekundærkildene som er brukt er derfor i hovedsak om avholds- og forbudshistorie, opprettelsen av Vinmonopolet, og pressehistorie.

En av de som har skrevet mest om avholdshistorie i Norge er Per Fuglum. Han var Professor i historie ved Universitetet i Trondheim og en ivrig forfatter om avholdshistorie. Bøkene hans omhandler Norge rundt 1800 til tidlig 1900. En av Fuglums bøker er *Brennevinsforbudet i Norge* som ble skrevet i 1995.⁴ Boken tar for seg forbudssaken ifra oppblomstringen av avholdsbevegelsen og frem til avviklingen av forbudet i 1927. Selve boken tar for seg historien med klare linjer, som gjøre det lett å sette seg inn i handlingen. Fuglum har tidligere skrevet om avholdshistorie og har god oversikt. Under skrivingen av boken har Fuglum fått støtte fra *Fondet for forskning og folkeopplysning om edruskap* for å skrive boken.⁵ Dette kan gjøre at man stiller seg kritisk til hans vinklinger, men avholdshistorie er i seg selv skrevet av avholdsmenn. Selve avisenes

³ Dahl, H. F. (1993). Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år. Aschehoug. s. 75, 78-79

⁴ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir.

⁵ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. Forord

rolle i forbudskampen er ikke vektlagt, men blir nevnt som aktører for de ulike sidene.⁶ Avisenes tilhørighet i forbudskampen blir lagt frem og det refereres til annonser funnet i aviser.⁷

Vinmonopolet er sterkt knyttet til Norsk forbudshistorie. Uten folkeavstemningen og forbudet ville man ikke i dag hatt vinmonopolet. Som en løsning på den politiske utfordringen som oppsto som følge av forbudet, ble vinmonopolet til. I boken *Fiin gammel* beskrives Vinmonopolet som «Et uønsket barn av sin tid», noe som kan sette ord på Vinmonopolets start.⁸ Flere bøker er skrevet om Vinmonopolets historie. Noen grundig gjennomgang av forbudstiden og avholdspørsmålene går ikke bøkene igjennom, men bruker det som bakteppe for å forklare opprettelsen. Bøkene er gjerne utgitt i tilknytting til feiring av Vinmonopolets jubileum. *Et statsmonopol* av Jakob Sverdrup ble utgitt ved 50 års jubileet⁹ og *Fiin gammel* av Olav Hamran og Christine Myrvang til 75 årsjubileet.¹⁰ Disse bøkene ble skrevet på initiativ av direktørene for Vinmonopolet for å feire bedriften og dens unike historie, og innholdet er farget av det.

Norsk presses historie omhandler utviklingen og historien til pressen i Norge ifra starten på 1700-tallet frem til den digitale pressen vi har i dag. Serien er i fire bind, med ulike forfattere for de ulike periodene og temaene. Hovedredaktør er Hans Fredrik Dahl, professor i medier og kommunikasjon. Tidligere har han skrevet om pressen og om andre verdenskrig og fascisme.¹¹ Bind 2 av 4 heter *Parti, presse og publikum* og handler om avisenes utvikling som partiaviser og sympatisører.¹² Bindene tar for seg pressens historie i store linjer og snakker om tendensene og kutymene i pressen, som innhold, språk og økonomi.

Som supplement på pressehistorie har bøker om spesifikke aviser blitt benyttet. *Utskjelt og utsolgt* utgitt i 1993¹³ omhandler Dagbladets utvikling fra dens start som «uafhængig organ for det liberale parti»¹⁴ til dagens kontroversielle avis. «I denne boken feirer avisen seg selv.»¹⁵ og det blir forklart om avisens store trang til å være spørrende og utfordrende, noe som gjenspeiler avisens anstrengte forhold til Venstre. Denne boken er også skrevet av Hans Fredrik Dahl.

Aftenposten av Bent Calmeyer tar for seg Aftenpostens historie og hvorfor det er en av Norges mest leste aviser.¹⁶ Det blir stilt spørsmål til hvorfor Aftenposten dominerer det norske avismarkedet, og dens unike stilling i Norge som uavhengig presse med tilknytting til høyresiden og forretningsmodellen som avisen har fulgt siden starten.

⁶ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 177-190

⁷ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 180, 188, 205

⁸ Hamran, O., & Myrvang, C. (1998). *Fiin gammel: Vinmonopolet 75 år*. Tano Aschehoug s.39

⁹ Sverdrup, J. (1972). *Et statsmonopol blir til: Vinmonopolet frem til 1932*. Oslo: Fabritius.

¹⁰ Hamran, O., & Myrvang, C. (1998). *Fiin gammel: Vinmonopolet 75 år*. Tano Aschehoug

¹¹ Store Norske Leksikon. (2013, 11 19). Hans Fredrik Dahl. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Hans_Fredrik_Dahl

¹² Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget.

¹³ Dahl, H. F. (1993). *Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år*. Aschehoug.

¹⁴ Dahl, H. F. (1993). *Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år*. Aschehoug. s.59

¹⁵ Dahl, H. F. (1993). *Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år*. Aschehoug. Baksidetekst

¹⁶ Calmeyer, B. (1974). *Aftenposten*. Oslo: Pax.

Dette er de store hovedverkene som man kan finne om brennevinsforbudet. De setter søkelys på ulike deler av tiden, pressehistorien fokuserer på selve pressen og ikke innholdet i artiklene, mens avholds- og Vinmonopolhistorien tar for seg hendelser og politikk. Avisenes rolle i denne perioden er derfor lite undersøkt, men er nevnt som en deltager i debatten.

Et spørsmål man kan stille seg er hvilken side av forbudssaken som hadde mest organisert aktivitet og produserte mest materiale. Det har eksistert avholdsforeninger fra midten av 1800-tallet og flere foreninger er fortsatt aktive i det 21. århundre. Dette kan ha noe å si for historiarbeidet og arkivmaterialet som finnes.

Hvorfor det ikke finnes noe skrevet ifra motstandsbevegelsen er noe å stille spørsmål til. Var motstandsbevegelsen noe som oppstod rundt forbudstiden og som svant hen etter folkevalgene? Det er ikke noe samlet materiale eller foreninger som står igjen. De organisasjonene som ble opprettet var midlertidige og sterkt knyttet til enkeltpersoner. Dette gjør det vanskelig å skrive noe fra deres side og det å se på organiseringen og handlingene deres samlet sett.¹⁷

Selv i bøkene om pressens historie finner man lite materiale om aviser i forbudstiden. Flere aviser sin rolle på starten av 1900-tallet var å være organ eller talerør for de ulike partiene. Spesielt for Det norske Arbeiderparti, Høyre og Venstre.¹⁸ Vi leser at pressen utvikler seg til det vi kjenner i dag, men i 1919 er deres roller ulikt hva vi finner i dag.

2.1.2 Avisene

Den viktigste kilden for oppgaven er det ulike avisene. Historien og tilhørigheten til avisene er hentet ifra *Norsk presse historie* og *Brennevinsforbudet i Norge*, samt gjennomlesning av avisene.

Trondhjems Adresseavis var en av de større avisene i Trondheimsdistriktet i 1919. Avisen tilhører på høyre siden i 1919 med redaktør Frits Duus. De har beveget seg ifra høyresiden etter det og er i dag ifølge seg selv Midt-Norges frieste presse.¹⁹

Aftenposten er en av Oslos minst lokale lokalavis. Avisen har vært Høyres viktigste talerør og er kjent som en konservativ avis.²⁰ Selv om avisen er en lokalavis for Oslo med mye innhold og annonser ifra hovedstaden, er den også sett på som en viktig riksavis på grunn av sitt innhold om riks- og utenlandsnyheter.

¹⁷ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 187

¹⁸ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 31

¹⁹ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 22

²⁰ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 25

Dagbladet ble startet i Kristiania i 1869 og har holdt til der i hele sin tid.²¹ Om avisen er en riksavis eller en lokalavis er usikkert. Som Aftenposten kan man si at den har mye innhold om Oslo, men den inneholder også en del innen- og utenriks nyheter. Dette fungerte lenge Venstres viktigste avis, men er en «... antiautoritær avis med sterk utviklet skepsis til alle former for formynderi ...».²² En av Dagbladets viktigste verdier var å være et uavhengig organ. Dette førte til et anstrengt forhold mellom avisen og partiets ledelse, noe som førte til at Gunnar Knudsen under sine statsministerperioder ikke var særlig fornøyd med avisen.²³ Venstre og dets presse havnet også i en uheldig situasjon ved fremveksten av Det norske Arbeiderparti og dets presse, og ble mer borgerlig og mindre radikal som følge av arbeidernes fremvekst og radikalisering.²⁴

Gudbrandsdølen var en lokal avis for Gulbrandsdalen fra Lillehammer i sør og nordover. Når Johan Filseth stiftet avisen i 1919 var den en Venstre-avis. Tre år etter hans død, i 1927, ble Gudbrandsdølen slått sammen med Lillehammer Tilskuer, og sammen ble de til en Høyre-avis.²⁵

Social-Demokraten har vært kjent under flere navn; Vort Arbeid (-1894), Social-Demokraten (1894-1923), Arbeiderbladet (1923-1997), Dagsavisen (1997-) og var Det norske Arbeiderparti sitt hovedorgan. Avisen var sterkt tilknyttet Arbeiderpartiet ved at redaktøren ble valgt på partiets landsmøte helt opp til 1975.²⁶ Det fantes flere aviser som var tilknyttet Det norske Arbeiderparti, men det var Social-Demokraten som var den største og viktigste. Det norske Arbeiderparti hadde et felles pressekontor for arbeideraviser som var tilknyttet dem.²⁷ Her kunne avisene få tilgang til artikler og kontorer i flere store byer rundt i verden. Arbeiderpressen var fra starten en viktig del av formidling og spredning av arbeiderpartiets synspunkter.^{28,29}

Også studentpressen hadde innhold om forbudssaken og folkeavstemningen. Under Dusken, som ble først utgitt i 1914 av studenter ved den nylig oppstartede NTH, handlet om norsk, nordisk og internasjonal akademia og studentliv. De omtaler seg selv som «Organ for Academicici».³⁰ Med artikler om alt fra forelesninger ved NTH og hendelser i

²¹ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 73

²² Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 73

²³ Dahl, H. F. (1993). Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år. Aschehoug. s. 62 - 63

²⁴ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. - Universitetsforlaget. S. 43-44

²⁵ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget. S. 27

²⁶ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 4: *Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget. S. 78

²⁷ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget. S. 37-38

²⁸ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget. S. 38

²⁹ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010)*. B. 2: *Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget. S. 42

³⁰ Under Dusken (1919, 20.september) s. 1

studentorganisasjoner til verneplikts politikk og internasjonale studentmøter, hadde avisen stor variasjon i innhold både når det gjaldt temaer og seriøsitet.

2.1.3 Historisk utvikling og politikken

Selv ved valget i 1919 var avholdskampen en eldre sak. De første begrensningene på brennevin trådte i kraft under slutten av dansketiden.³¹ Det startet med forbud mot brenning. Forbudet var av og på av ulike grunner, som kontroll over mattilgang og sosiale problemer. De norske avholdsforeningene dukket opp på midten av 1800-tallet, den mest kjente av dem Den norske Afholdenhedsforening senere Det norske Totalafholdsselskab.³² Med dette ble avholdssaken brakt frem og satt skikkelig på det politiske kartet.

Venstremannen og leder for Den norske totalavholdsforeningen Sven Aarrestad ble en kjent mann i avholdspolitikken, han la en linje som ble fulgt frem til første verdenskrig. Hans ønske var gradvis forbud mot alkohol frem til alt var forbudt.³³ Planen var å få alt salg av alkohol under offentlige samlag, en idé hentet ifra Gøteborg, for siden å legge ned samlagene og tørrlegge landet.³⁴

Midlertidig forbud og innskrenking av alkoholsalg og fremstilling av alkohol dukket opp under krigen.³⁵ Dette var steg staten tok for å sikre forsyninger og hindre unødvendig bruk av ressurser i forbindelse med krigen på kontinentet. Det er her det kjente juleforbudet blir til. Dette skulle være et midlertidig forbud mot salg og import av brennevin julen 1916-17, men endte opp med å vare helt frem til 1927.

Etter krigen falt noen av disse argumentene bort, og brennevin og alkohol ble igjen et hett tema, sammen med spørsmål om gjeldende lover om samlag, og valg knyttet til dette.³⁶ De ulike partiene på Stortinget var uenige om hva som skulle gjøres. Venstre som var i regjering, med Gunnar Knudsen som statsminister, hadde forbud på sitt partiprogram. Flere av avisene som tilhørte Venstre fulgte med partiet.³⁷ Innad var Venstre også delt, flere ledende skikkelser var imot forbud og politikken statsministeren førte.³⁸ Gunnar Knudsen meldte at han og regjeringen ville gå hvis det ikke ble flertall for forbud.³⁹

De to andre store partiene på Stortinget, Det norske Arbeiderparti og Høyre, hadde også hver sine meninger om forbudet. Det Norske Arbeiderparti var imot alkohol generelt, som de mente var et middel brukt av borgerskapet for å undertrykke arbeiderne.⁴⁰ Høyre fant vi på den andre siden av saken og de var sterkt imot forbud grunnet inngrep

³¹ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 1

³² Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 10-11

³³ Sverdrup, J. (1972). Et statsmonopol blir til: Vinmonopolet frem til 1932. Oslo: Fabritius. S. 12-13

³⁴ Sverdrup, J. (1972). Et statsmonopol blir til: Vinmonopolet frem til 1932. Oslo: Fabritius. S. 12-13

³⁵ Sverdrup, J. (1972). Et statsmonopol blir til: Vinmonopolet frem til 1932. Oslo: Fabritius. S. 28-29

³⁶ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 115-

³⁷ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 180-181

³⁸ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 122-128

³⁹ Dagbladet (1919, 6.oktober) s. 1

⁴⁰ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 183

på menneskelig frihet, og landets økonomi.⁴¹ Flere kjente høyrepolitikere var ute og kjempet mot forbudet.⁴²

2.1.3.1 Valgresultatet for folkeavstemningen.⁴³

Selve folkeavstemningen foregikk søndag 5. og mandag 6. oktober. Både kvinner og menn kunne stemme etter at det ble vedtatt allmenn stemmerett i 1913. Tidligere kunne ikke de som fikk fattigunderstøttelse stemme, men den loven ble opphevet tidligere i 1919.⁴⁴ Dårlig fremmøte blir rapportert i flere av avisene, noe som også var en realitet da kun 66,5% av de med stemmerett deltok ved valget.^{45 4647}

Selve valget endte med et overaskende flertall for ja-siden. Totalt var 489017 (61,6 %) for forbudet og 304873 (38,4 %) mot. Det var store ulikheter mellom by og land. 70,1 % var for og 29,9 % var mot på landet. I byene var det mer likt, men likevel et større flertall mot forbudet. 44,5 % for og 55,5 % mot. Kristiania var den byen og stedet i landet med mest stemmer mot forbudet, med hele 79%.⁴⁸ Ser man på tallene fylkesvis, var Akershus det eneste fylke med et klart flertall mot forbud, 33,2 % for og 66,8 mot. På den andre siden av skalaen har vi Møre og Romsdal med 97,4 % for forbudet. I Oppland vant forbudssiden med 59,9 % mot 40,1 %, med Gudbrandsdalen som en sterk forbudsstemmer.⁴⁹

2.2 Funnene i avisene

Det er mange saker om folkeavstemningen, men også varierende grad av hva som skrives og hvilken side som dekkes. Det som går igjen er annonser for foredrag og møter om forbudet, både ja- og neisiden har slike foredrag med ulike talere. Flere av talerne er kjente personer eller personer som innehar stillinger som gir dem autoritet.

En gjennomgående utfordring er at de fleste artikler, annonser og notiser ikke har en nevnt forfatter eller avsender. Dette gjør det vanskelig å tolke hvem som sendte det og om det er staten, avisen eller privatpersoner som står bak trykket. Med briller ifra 2020 stiller man seg mer skeptisk til dette, men om dette var et problem i 1919 er usikkert. En avis sitt innhold var en presentasjon av hva avisen sto for, og hvem som skrev det var ikke det viktigste. En vinkling med begge sider av saken var ikke å finne. Det nærmeste man kan finne som minner om debatt er der det spørres om et valg er det beste når begge utfallene er ytterpunkter.⁵⁰

⁴¹ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 190

⁴² Trondhjems Adresseavis (1919, 1.oktober) s.3

⁴³ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 210-211

⁴⁴ Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s.4

⁴⁵ Aftenposten morgen (1919, 6.oktober) s.1

⁴⁶ Gudbrandsdølen (1919, 7.oktober) s.2

⁴⁷ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. s.218

⁴⁸ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. s. 210-211

⁴⁹ Gudbrandsdølen (1919, 7.oktober) s.2

⁵⁰ Dagbladet (1919, 2.oktober) s. 8

**Folke-
afstemningen**
for
Kristiania
foregår
søndag fra kl. 12—5
og
mandag fra kl. 9—9.

Byen har 18 afstemningslokaler. Enhver stemmer i det lokale, hvor han stemte ved stortingsvalget ifjor.

Nye stemmeberettigede, som er begjæret indført i mandtallet, stemmer efter sin opgivne adresse.

Ligeledes de, som er overført fra et andet mandtal til Kristianias.

Mød talrig frem!

Og stem: Nei!

En gjennomgående likhet mellom de fleste avisene er innleggene om å stemme ja eller nei under folkeavstemningen. Noen oppfordrer ikke bare til å stemme nei selv, men også å få bekjente og familie til å gjøre det samme.⁵¹ Andre sier «Stem Nei! hvis de ikke ønsker at se Eders barn som lovbytere, men som ædrulige og gode borgere i et frit samfund.»⁵²

⁵³ Et eksempel på en notis hentet fra Aftenposten, med usikker avsender. At den er for motstandssiden kan man se nederst, men med opplysningene om oppmøtetider og -steder virker det som en offisiell notis. Flere slike annonser finnes, men de tydelig offisielle notisene om valget er ikke så ofte å se.

2.2.1 Trondhjems Adresseavis

Redaktøren i Adresseavisen, Frits Duus, var en aktiv forkjemper mot forbudet. Han holder foredrag flere steder i Trondheim og omegn.⁵⁴ Så det at Adressa har mye forbudsmateriale og viser en sterk motstand til forbudet er ikke så merkelig. Duus brukte ikke bare sin egen avis, men fikk også publisert et innlegg i Under Dusken. Man kan si at Duus var en aktiv person i kampen

mot forbudet og brukte sin stilling for sin sak. Enkelte artikler i Adressa handler om forbudkjempernes, eller «fanatikerne» som de blir omtalt som, og deres misvisende informasjon og aggressive aggregasjon mot anti-forbudssiden.⁵⁵

Flere av utgavene gir også rom til en annen aktiv stemme i forbudskampen; trønder og stortingsmann Ivar Lykke. Som høyremann var også Ivar Lykke mot forbudet, og drev en aktiv kamp.⁵⁶ Under et møte for Norsk Hotelforeningen holdt Lykke en «[R]edegjørelse for de sidste aars alkohollovgivning og omtalte tilslut folkeavstemningen», hvor et sammendrag ble utgitt i Adressa dagen etter.⁵⁷

Et interessant innlegg ifra *Oplysningskontoret mot forbud*, sier at de som ikke kan komme seg til valglokalene av egen maskin kan ta kontakt og bli kjørt. De nevner at interesserte *meningsfæller* bes ta kontakt.⁵⁸ Om bruken av dette er lov eller ikke, eller om for budssiden gjorde liknende er usikkert. I samme utgave av Adressa finner vi en dobbelt side med syv annonser om forbudet. Fem av de er mot forbudet, en av de er om avholdsfolkets forbudskontor og den siste er om møter om forbudssaken uten noen antydning til tilhørighet.⁵⁹

⁵¹ Aftenposten morgen (1919, 2.oktober) s.8

⁵² Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s.8

⁵³ Aftenposten aften (1919, 4.oktober) s.2

⁵⁴ Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s. 3

⁵⁵ Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s. 1

⁵⁶ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. s. 130

⁵⁷ Trondhjems Adresseavis (1919, 1.oktober) s. 2

⁵⁸ Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s. 6

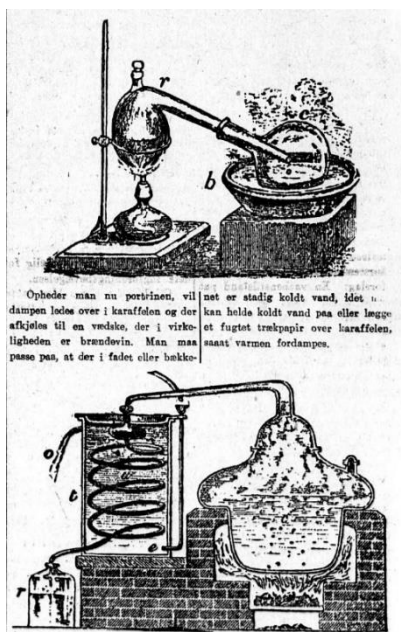
⁵⁹ Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s. 8-9

Selv etter valget holder avisen en negativ holdning til forbudskjemperne. De skriver om noen hendelser hvor forbudssiden har drevet agitasjon og hindret valget ved å fjerne stemmesedler eller å ha delt ut ugyldige.⁶⁰

2.2.2 Aftenposten

Som en avis som støttet Høyre er innholdet om folkeavstemningen rettet mot de vansker et fortsatt forbud kan gi Norge og økonomien i landet.⁶¹ Avisens dekning varierer ifra dag til dag. I utgavene på selve valgdagene blir mer av avisen tilegnet forbudsvalget. Agitasjonene fra forbudsfolket og viktigheten av å stemme nei kommer mer frem, og i motsetning til de tidligere utgavene legges det mer vekt på å forklare hvorfor og hvilken følge det kan ha for Norge generelt og økonomisk.⁶²

I en artikkel kommer Aftenposten Dr. Sopp til redning. Dr. Sopp skal ha blitt anklaget av statsråd Abrahamsen for å ha lært bort brennevinsbrenning. Avisen melder da om at avholdsfolket selv har lært bort brennevinsbrenning, og dette i et barneblad.⁶³ I artiklene svarer de ikke bare med dette som en opplysning, men de publiserer hele teksten med oppskrift og bilde. Som bildet viser, er det tydelig hvordan man skal gå frem for å brenne og teksten forklarer hvilke ingredienser som trengs for å produsere spiritus.

Mandag 6 oktober var forsiden i Aftenpostens aftenutgave tildelt valget. Her tar de til ordet og kaller forbudsfolket for pøbler og uærlige folk.⁶⁴ Man ser tydelig fra starten av måneden og frem til valget at Aftenposten har økt dekningen. De trekker frem det de mener er viktig grunner til at forbudet burde nedstemmes. Personlig frihet og rikets usikre tilstand som følge av forbudet.⁶⁵

«En styg valgfuskhistorie fra Kopervik» Kan man lese i Aftenposten 7. oktober. Nei-stemmesedlene manglet i valglokalet, og det ble oppfordret til å benytte ja-stemmesedler, hvor man krysset ut ja og skrev på nei.⁶⁶ Det er ikke vanskelig å se avisens mening om valgets utfall med overskriften «Har forbudet seiret?»⁶⁷

⁶⁰ Trondhjems Adresseavis (1919, 7.oktober) s. 3

⁶¹ Aftenposten aften (1919, 2.oktober) s.1

⁶² Aftenposten aften (1919, 2.oktober) s.1, 9

⁶³ Aftenposten aften (1919, 4.oktober) s.4

⁶⁴ Aftenposten aften (1919, 6.oktober) s.1

⁶⁵ Aftenposten aften (1919, 2.oktober) s.1

⁶⁶ Aftenposten Morgen (1919, 7.oktober) s. 1

⁶⁷ Aftenposten Morgen (1919, 7.oktober) s. 1

2.2.3 Dagbladet

I Dagbladet ser vi at avisen er skeptisk til valget og forbudet generelt. De stiller spørsmål til hvordan Venstre regjeringen håndterer saken, og rapporterer om forbudskampens tilstand. Dagbladet stiller seg kritisk til forbudet, men de mener ikke at man skal stemme nei.⁶⁸ De ordlegger seg med å si at et forbud ikke er veien, men ukontrollert individuell kontroll er like ufornuftig. Nei-sidens argument om økt misbruk av alkohol og surrogater under forbudstiden som har vært, blir vendt mot dem. En som misbruker vil fortsette å misbruke uavhengig av om det er lov eller ikke. Et svar til forbudssiden er at hele befolkningen ikke skal straffes for at noen ikke klarer å kontrollere sitt alkoholforbruk.⁶⁹

*Det gaar ikke an aa paastaa, at man skal avskaffe surogatdrikkingen ved aa oprettholde et delvisforbud – et forbud nettop for dem, som erfaringsmessig drikker surrogater under forbud.*⁷⁰

Dagbladet mener at riktig vei er måtehold igjennom endring av holdninger og drikkemønster.⁷¹

Tilstanden til debatten rundt forbudsvalget blir også brakt frem. Dagbladet mener at det er for mye opphisset stemning på begge sider.

*Der ropes enten «Ja!» i store overskrifter eller «Nei!» Der skrives flammende vers om, at nu, som i 1905 er man ingen sann fedrelandsvenn, hvis man ikke stemmer ja. Der slaaes op plakater paa offentlige jernbanestasjoner, som maner til aa stemme nei. Man argumenterer ikke man hypnotiserer.*⁷²

Avisen stiller også de samme spørsmålene som Aftenposten og Trondhjems Adresseavis til hvordan Norge skulle forholde seg til vinlandene og handelen med dem hvis forbudet ble stemt igjennom.⁷³

Vi ser også at Dagbladet melder om at Gunnar Knudsen og hans regjeringen sier at de går av hvis ikke det blir flertall for forbud.⁷⁴ Som en venstreavis har de i sin interesse å melde ifra, men de går mer i dybden enn de andre avisene.

Per Fuglum sier i sin bok at Dagbladet er med på nei-siden.⁷⁵ Om man kan si det etter å ha sett på Dagbladet sin dekning av valget, er dette å stille spørsmål til. Hvis man ser på det som svart mot hvitt er Dagbladet imot forbudet, men de er like mye imot alternativet. Fuglum trekker likevel Dagbladet frem som partiløjal avis.⁷⁶

⁶⁸ Dagbladet (1919, 3.oktober) s. 4

⁶⁹ Dagbladet (1919, 4.oktober) s. 4

⁷⁰ Dagbladet (1919, 4.oktober) s. 4

⁷¹ Dagbladet (1919, 4.oktober) s. 4

⁷² Dagbladet (1919, 3.oktober) s. 4

⁷³ Dagbladet (1919, 6.oktober) s. 1

⁷⁴ Dagbladet (1919, 6.oktober) s. 1

⁷⁵ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 190

⁷⁶ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 637

2.2.4 Gudbrandsdølen

Det er ikke noen overveldende støtte til én av sidene man finner i Gudbrandsdølen. Fra avisens side ser vi at de er mot forbudet, men flere av sakene i avisen omhandler hvorfor et forbud kan være til nytte. Vi finner også notiser om å stemme nei, men de blir borte i de mer nyanserte artiklene om hvorfor valget skal finne sted og hva man kan oppnå med valget.

Her finner vi også en av de mer underlige innleggene i saken. En uttalelse, hentet ifra Kristiansand S. september 1919, av Divisjonslegen H. Bloch Holst som uttaler at det ikke er alkohol som er farlig for folket, men tobakk og spesielt kaffe.⁷⁷ Om det H Bloch Holst sier er sant eller ikke får vi la han stå for. Dette kan være et stikk til avholdsforeninger som driftet avholdskafeer.⁷⁸ Samme innlegg er også å finne i Trondhjems Adresseavis tredje oktober uten noe endring.⁷⁹

Et overveldende ja i Gudbrandsdalen kan ha noe med avisens mer åpne dialog om forbudet i avisen.⁸⁰ Det kan også si noen om avisens rolle i lokalsamfunnet; at den ble brukt som opplysningsorgan. Avisen mindre klare stilling kan også være et signal om at saken ikke var et heftig debattert tema i Gudbrandsdalen.

2.2.5 Social-Demokraten

De store nyhetssakene man finner i Social-Demokraten er om arbeidernes kamp. Forbuds- og avholdskampen er en del av arbeidernes kamp og blir behandlet likt som alle andre saker. Alkohol blir av flere fremtredende arbeiderpartipolitikere som Martin Tranmæl fremstilt som et onde som virket mot arbeiderne.⁸¹

Kvinnen ble også dratt inn i forbudskampen. I et innlegg fra Arbeiderpartiets kvindeforbund 4. oktober blir de oppfordret til å stemme ja i valget. Her blir kvinnene og hjemmets påvirkning av alkohol trukket frem.⁸² Like hard retorikk blir brukt; det er kvinner som har ansvar for fremtidige generasjoner og «for er det noen som lider under drukkenskapens følger, saa er det netop de de og hjemmene.»⁸³

Vi finner annonser for både for- og mot-foredrag. En av annonsene sier at de oppfordrer de som har vært på et mot-foredrag med dr. Sopp samme kveld, om å ta turen til dem for å få med seg flere sider av saken.⁸⁴

⁷⁷ Gudbrandsdølen (1919, 2.oktober) s. 2

⁷⁸ Hamran, O., & Myrvang, C. (1998). Fiin gammel: Vinmonopolet 75 år. Tano Aschehoug s. 24

⁷⁹ Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober) s. 2

⁸⁰ Gudbrandsdølen (1919, 7.oktober) s. 2

⁸¹ Fuglum, P. (1995). Brennevinsforbudet i Norge. Trondheim: Tapir. S. 180-183

⁸² Social-Demokraten (1919, 4.oktober) s. 4

⁸³ Social-Demokraten (1919, 4.oktober) s. 4

⁸⁴ Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s. 9

«Kristiania-arbeiderne og forbudskampen. La West-End-beboernes nei-stemmer drukne i arbeiderklassens ja-sedler»⁸⁵ lyder en av overskriftene i Social-Demokraten.

*Alkoholen er en av arbeiderklassens værste fiender i kampen for socialisme. Den slører og fordummer proletariatet, gjør det kampudyktig og vaklende. Alkoholen maa væk! Alle er enige om at spirituosa er et onde. At bruken har ødelagt millioner av hjem, og denne forbandelse vil man rationere? Er onde indskrænker man ikke, det avskaffer man. Det er enhver klassebevisst socialist pligt at gjøre si her – Stem ja!*⁸⁶

Innleggene og notisene vi finner i avisen er en oppfordring til alle arbeidere fra Det norske Arbeiderparti. Siden redaktøren for avisen ble valgt under partiets landsmøte kan man sikkert si at avisen fulgte tett partiets meninger og ble brukt til å spre propaganda. Det brukes enkelte kamprop og ord for å samle arbeiderne til en klassekamp og frigjøring av arbeiderne.

Vi ser en økning av forbudssaker, men de forsvinner like fort som de dukker opp. Valgresultatene blir ikke feiret, og avisen fortsetter med dekning av arbeidernes kamp i det urolige Europa. Jernbanestreik i England, flere streiker i Tyskland og uroligheter i flere land som følger av den russiske revolusjon.⁸⁷

2.2.6 Under dusken

Det er lite materiale om selve saken og dens utfall. Dette kan ha noe med at de fleste studentene var under stemmealder og avisen har student og academia som hovedinnhold. Det er fem innlegg, i de tre utgavene nærmest valget, som tar opp forbudssaken. Det første og mest prominente er ikke av en student, men av Trondhjems Adresseavis sin redaktør Frits Duus. Hans innlegg får plass på forsiden og taler for motstandssiden.⁸⁸ Man kan med dette si at Frits Duus er en fremtredende skikkelse i kampen mot forbudet.

Redaktøren tar til orde og bruker sin spalte for å slå et slag mot forbudet. Han skriver at studenter som er frihetsforkjempere ikke kan stå for å frarøves sin frihet på grunn av de få, og må stå imot de fanatiske forkjemperne.⁸⁹ Dette får et svar i form av et leserinnlegg i neste utgave av Under Dusken. Svaret er kritisk til måten avisen omtaler saken og fortsetter innlegget med å legge frem fordelene med et forbud. Innlegget blir straks parert rett under.⁹⁰

Noen annonse for stemming eller for opplysningskontor er ikke å finne, men en oppfordring til studenter om å hjelpe mot forbudssiden ser vi. Selve oppfordringen kommer ifra Asbjørn Lindboe som var en kjent skikkelse på Studentersamfundet i

⁸⁵ Social-Demokraten (1919, 2.oktober) s. 5

⁸⁶ Social-Demokraten (1919, 4.oktober) s. 1

⁸⁷ Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s. 1

⁸⁸ Under Dusken (1919, 20.september) s. 1

⁸⁹ Under Dusken (1919, 20.september) s. 5

⁹⁰ Under Dusken (1919, 27.september) s. 9-11

Trondheim. Han oppfordrer til å hjelpe til med arbeidet mot forbud og stoppe agitasjonen ifra *forbudsfanatikerne*.⁹¹

Selv med lite innhold om saken blir forbudsvalget tatt frem og diskutert. Det blir nevnt i en av redaktørens spalter at de ikke hadde tenkt å kaste seg inn i debatten, men grunnet angrep på studenters kjerneverdi frihet, var de nødt.⁹² Frihet og rettigheter var et debattert tema da det tidligere det året hadde oppstått en situasjon rundt gjenåpning av universitetet i Strasbourg og Studentersamfundet i Oslo, som avslo invitasjon til gjenåpning av universitetet. Dette ble ikke godt tatt imot og sett på som en politisk handling, selv om det ikke var meningen.⁹³⁹⁴

2.3 Diskusjon

Det er flere deler som man kan se på når man tar for seg avisenes dekning av folkeavstemningen. Hva skriver avisene om, har deres partitilhørighet noe å si for dekningen av saken, hvilken vinkling avisene gir saken og hvor mye av avisene som er tildelt saken.

Den største forskjellen mellom avisene kan man finne ved å se på deres partitilhørighet. De partiene med mest utbredt presse var Det norske Arbeiderparti, Høyre og Venstre. Det var stor ulikhet mellom avisene og hvordan de valgte å følge og dekke sitt parti, og hvor tett knyttet de var til ledelsen i partiet.

Den avisen som var mest knyttet til sitt parti var Social-Demokraten. Avisen ble brukt fra da Det norske Arbeiderparti ble stiftet i 1887.⁹⁵ Social-Demokraten ble hyppig brukt av partiet for å opplyse, men også for å tiltrekke seg flere arbeidere, som for eksempel fra den radikale venstresiden i Venstre.⁹⁶ Forbudspolitikken var en samlende sak for Det norske Arbeiderparti og avholdsbevegelsen. Flere av Social-Demokratens redaktører var avholds, og avholdssaken var blitt en del av arbeidernes vei mot et sosialistisk samfunn.⁹⁷ I flere innlegg i Social-Demokraten om forbudsvalget omtales alkohol som «... [E]n av arbeiderklassens værste fiender i kampen for socialismen.»⁹⁸ Det er ikke svake ord de bruker når de omtaler det. I et innlegg senere i samme utgave legger de til at kapitalistene og arbeidsgiverne stemmer imot forbudet kun for å hindre arbeiderklassen i å oppnå sosialisme.⁹⁹

⁹¹ Under Dusken (1919, 27.september) s. 8

⁹² Under Dusken (1919, 20.september) s. 5

⁹³ Under Dusken (1919, 27.september) s. 2-4

⁹⁴ Aftenposten aften (1919, 3.oktober) s. 1

⁹⁵ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945.* Universitetsforlaget. s. 88

⁹⁶ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945.* Universitetsforlaget. s. 88

⁹⁷ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945.* Universitetsforlaget. s. 89

⁹⁸ Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s. 4

⁹⁹ Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s. 7

Høyresiden sin viktigste avis var Aftenposten. Fra starten av var avisen en annonseavis og var politisk nøytral.¹⁰⁰ Senere ble Aftenposten mer politisk konservativ og var med i dannelsen av partiet Høyre, og hadde følge med Høyre siden.¹⁰¹ Økonomisk støtte ifra Høyre har avisen ikke hatt behov for, da de levde av annonser og tjente godt på det. Om dette har noe å si for hvor lydige de er til Høyre er usikkert.

En god del felles interesser finner man mellom Aftenposten og Høyre. Avisen er en konservativ avis som følge av dens oppstart og tidlige eiere og redaktører. Næringsliv og borgerklassen var og er målgruppen til Aftenposten, noe man også kan finne igjen i Høyre sin politikk.¹⁰² Aftenposten hadde en stor frykt for arbeiderklassen og kommunismen.¹⁰³ Borgerklassen var avisens målgruppe og den russiske revolusjon truet harmonien.

Social-Demokraten følger Arbeiderpartiet og har en sterk vinkling i avisene. Avisen er mer tilknyttet partiet og er talerør for partiets synspunkter. I et større oppslag om et forbudsmøte ved Arbeidersamfundet hvor Martin Tranmæl avsluttet sin tale med å oppfordre:

*Stem som organiserte socialister og la arbeiderklassens ja-stemmer drukne storborgernes og vest-end-boernes nei-stemmer. A os ikke avblaase klassekampen fordi vi skal ha forbudsavstemning. Den som tviler faar spørre klassefølelsen. Saa vil nok svaret bli et som ikke er tilfredstillende for borgerpressen. Maa Kristiania-arbeiderne sammen med arbeiderne fra det hele land bringe storborgerskapet et nederlag som betyr styrkelse for os, for vore idealer og for socialismen.*¹⁰⁴

Her kommer (en) klassekampen inn. Borgerklassen med Høyre og Aftenposten som ønsker å opprettholde sin levemåte, mot Det norske Arbeiderparti, Social-Demokraten og proletariatets kamp mot klasseskille og den undertrykkende alkoholen. Det er Socialdemokraten som fører den hardeste linjen for klassekampen, Aftenposten og de andre høyreavisene går inn som beskyttere mot denne aggresjonen fra avholdsfolket og arbeiderne.

Dagbladet var heller ikke eid av sitt parti Venstre, men de fleste av aksjene i avisen var eid av fremtredende venstremenn. Dagbladet var stiftet som en fri avis for liberale meninger. De ble senere tilknyttet venstre ved partiets oppstart, men ble av sin generalforsamling erklært «Uavhengig organ for det liberale parti» i 1886.¹⁰⁵

Ulikt Høyre og Arbeiderpartiet var Venstre sin presse uorganisert. Et sitat ifra *Norsk presses historie* kan kanskje forklare deres situasjon:

Det kan muligens også ha virket inn at de liberalistiske grunnsynet i Venstre skapte motvilje mot en stram partiorganisering rundt pressevirksomhet. Det var kanskje slik

¹⁰⁰ Calmeyer, B. (1974). Aftenposten. Oslo: Pax. s. 17-19

¹⁰¹ Calmeyer, B. (1974). Aftenposten. Oslo: Pax. s. 19

¹⁰² Calmeyer, B. (1974). Aftenposten. Oslo: Pax. s. 43

¹⁰³ Calmeyer, B. (1974). Aftenposten. Oslo: Pax. s. 43

¹⁰⁴ Social-Demokraten (1919, 2.oktober) s. 5

¹⁰⁵ Dahl, H. F. (1993). Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år. Aschehoug s. 59

*at de personlige lojalitetsbåndene mellom presse og parti var viktigere enn de organisatoriske.*¹⁰⁶

Statsminister Gunnar Knudsen hadde ikke mye til overs for Dagbladet eller pressen generelt og ytret om avisenes meninger. På sine eldre dager uttalte han «Det må kunne gå an for redaksjonen og beholde denne overbevisning for sig selv og tie stille»¹⁰⁷

Venstre hadde ikke samme organisering og samarbeid med pressen som Det norske arbeiderparti. Hvor Det norske Arbeiderparti oppfordret og startet opp aviser var venstre sine aviser selvstendige, for så å assosiere seg med Venstre.¹⁰⁸ Vi kan klart se forskjellen når vi setter de viktigste avisene for de to partiene mot hverandre. Social-Demokraten var eid og styrt av Arbeiderpartiet, og fulgte og opplyste om arbeidernes sak slik partiet ønsket. Dagbladet som var Venstres viktigste avis var ikke like positiv til dette, og skriver rett ut at de er uenige i Venstres politikk.¹⁰⁹ Gudbrandsdølen ligner Dagbladet ved å stille spørsmål til forbudsvalget. De følger heller ikke sitt parti, men er heller ikke aktivt ute etter å stoppe forbudet.

Arbeider- og Høyreavisene kan oppfattes mer som talerør, men man kan finne antydning til debatt i noen av avisene (Dusken, Gudbrandsdølen). Avisene holder seg som oftest til den linjen man forventer av partitilhørighet og lokasjon. Arbeiderpartiet er for, Høyre er imot. Alle sidene har sine egne meninger og de blir representert i sine aviser.

Det er i venstrepressen man finner den edruelege debatten. Avisene har sagt seg uenige i et valg om forbud. De støtter heller høyresiden sine argumenter, men viser også kritisk sans til denne siden. Dette passer godt til den liberale politikken som partiet og pressen sto for. Ingen andre partier var like splittet på saken.

Som Per Fuglum tar opp i sin bok er kjernen i diskusjonen «Individuell frihet kontra sosialt ansvar»¹¹⁰ Argumentasjonen for de ulike ståstedene følger tett med partiene. Motstandssiden med Høyre fører frem økonomisk og individualistisk argumentasjon. Forbudssiden med deres allierte legger frem solidaritet og fellesskap som sine viktigste argumenter.

En sak som ble trukket fram av motstandspressen var hvordan Frankrike og andre vinproduserende land gjorde det vanskelig for den nye selvstendige Finland. Finland hadde gått for totalavhold og nå slet de med å få handelsavtaler med de landene.¹¹¹ Dette ble fremhevet av de økonomisk interesserte partene i den norske debatten. De mente at Norge som eksporterte store kvantum med fisk og trelast til flere av

¹⁰⁶ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945.* Universitetsforlaget. s. 83

¹⁰⁷ Dahl, H. F. (1993). Utskjelt og utsoilgt: Dagbladet gjennom 125 år. Aschehoug. s. 63

¹⁰⁸ Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945.* Universitetsforlaget. s. 46-47

¹⁰⁹ Dagbladet (1919, 6.oktober) s. 4

¹¹⁰ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge.* Trondheim: Tapir. S. 200

¹¹¹ Gudbrandsdølen (1919, 4.oktober) s. 2

vinlandene ville få store økonomiske vansker hvis et forbud gikk igjennom. Noe svar mot dette er ikke å finne i avisene som ble undersøkt.

Motstandssiden trakk også fram økning i kriminalitet under det midlertidige forbudet. Adressa meldte om økt brenning i distriktene i denne perioden.¹¹² Det ble også sagt at flere ville starte å brenne om et permanent forbud slo igjennom, de mente at flere ville bli kriminelle. Motstandssiden mente også at de måtte kjempe for å stoppe agitasjonen og overtrampene fra den aggressive forbudssiden.¹¹³ Flere av motstandspressene meldte om bråk og pøbelvirksomhet fra forbudssiden.¹¹⁴

Adresseavisen dekker næringslivsmøter og fremhever Høyremann I. Lykke sitt foredrag under Hotel og restaurantkonferanse i Trondheim.¹¹⁵ Denne hendelsen er en gjenganger i flere av utgavene. Ivar Lykke var en fremtredende høyrepolitiker som senere skulle sitte som statsminister. Vi ser her, med Frits Duus, at det ofte er enkeltpersoner fra motstandssiden som kjemper deres sak.

Forbudssiden, med avholdsfolket og arbeiderklassen som sterke forkjempere, legger frem argumentene om at alkohol ikke bare er skadelig for kroppen, men også for samfunnet. Kvinner og barn blir, som felleskapet, utsatt for unødvendig skade. I en artikkel fra arbeiderpartiets kvinneforening beskrives akkurat det.¹¹⁶ Mobilisering av kvinner var ikke noe bare forbudssiden benyttet seg av. Trondhjems Adresseavis skriver en artikkel om barn.¹¹⁷ Noen dager senere blir denne notisen satt inn: «Stem Nei! Hvis de ikke ønsker at Eders barn som lovbrytere, men som ædrulige og gode borgere i et frit samfund»¹¹⁸

Det å benytte stillinger og autoritet blir gjort av motstandssiden. I et opprop som er skrevet under av omkring 250 til 300 personer, står det tittel eller yrke under de fleste. Her finner vi flere ordførere, direktører og leger, men også gårdbrukere, lærere og kirkesangere.¹¹⁹ Av de som har skrevet under ser vi et flertall av stillinger som er assosiert med høy lønn eller stor autoritet. Kirken og presteskapet er også med i debatten. De er delt og det vises misnøye rundt bruk av religion og yrke, spesielt når det ikke er enighet innad i kirken.¹²⁰

Hvilke argumenter er de forskjellige avisene mest opptatt av? Hvilken dimensjon er den viktigste for de forskjellige avisene og hvilke utslag får dette for hvordan de dekker saken? Mye av innholdet er rettet mot hver av partene. Forbudskjemperne blir omtalt som ærekrenkende og provokatører.¹²¹ Arbeiderpartiet anklager borgerklassen for å

¹¹² Trondhjems Adresseavis (1919, 1.oktober) s. 5

¹¹³ Under Dusken (1919, 27.september) s. 8

¹¹⁴ Referanse

¹¹⁵ Trondhjems Adresseavis (1919, 2.oktober) s. 3, 5

¹¹⁶ Social-Demokraten (1919, 4.oktober) s. 4

¹¹⁷ Trondhjems Adresseavis (1919, 4.oktober) s. 3

¹¹⁸ Trondhjems Adresseavis (1919, 6.oktober) s. 7

¹¹⁹ Aftenposten morgen (1919, 2.oktober) s. 12

¹²⁰ Gudbrandsdølen (1919, 2.oktober) s. 2

¹²¹ Trondhjems Adresseavis (1919, 4.oktober) s. 3

drive undertrykkelse av arbeiderklassen igjennom alkohol.¹²² Dagbladet kaller begge sider for provokatører som skriker og ikke lenger har noen argumenter.¹²³

Vi ser i Adressa at de bare fremhever nei-siden og deres sak. Det blir også skrevet om ja-siden, men da med stikk til hvordan de er aggressive og hindrer en fornuftig debatt. Det samme kan vi også si om Social-Demokraten og hvordan de følger etter Arbeiderpartiet og deres sak for forbudet. Man ser en klar sammenheng mellom hvilken side de holder med og innholdet i avisen.

Aftenposten, Adresseavisen og Social-Demokraten følger sine partiers overbevisning. Venstrepressen viser en mer argumentativ dekning av situasjonen, både Dagbladet og Gudbrandølen. Dette kan igjen vise til dårlig organisering av sin presse eller at deres liberale ideer gjorde at avisene ikke fulgte partiet. I avisene finnes det lite om hva som skjer med regjeringen. Dagbladet melder på første siden siste valgdag at «Et flertall mot forbud vil sannsynligvis føre til regjeringsskisse.» med den følge at Statsminister Knudsen med regjeringen går av.¹²⁴ Aftenposten rapporterer det samme i sin aftenutgave samme dag, men legger til at dette kun er spill for galleriet da flere statsministre har sagt det samme, uten at det har fått følger.¹²⁵

Av de avisene som ble sett på finner man lite av avholds- og forbudsvennlig materiale. Kommer dette av mangel på ulike aviser fra undersøkelsen sin side eller på avholdssiden sin organisering og fremgangsmåte? Avholdsforeningene med Det norske Arbeiderpartiet var organiserte før folkeavstemningen var påtenkt, med organisasjoner som strakte seg over hele landet og som hadde utbredt møte- og pressekultur. Den norske Totalavholdsforening som var blant Norges største foreninger for avhold, hadde en egen avis med navn *Menneskevennen*. Vil man kunne si at de som var avholden leste egen litteratur slik arbeiderene leste arbeideraviser? Hvis så kan man tenke seg at det er her man finner mye av avholdslitteraturen.

En annen mulighet er at avisene som var mot forbudet drev sensur? Høyrepressen ville ikke ha åpnet for muligheten til motstandere å drive kampanje i deres aviser som klart var mot forbudet. Slik er det ikke i Social-Demokraten, som har rubrikkannonse for «Oplysningskontoret mot forbud» i Kristiania og flere møter og foredrag mot forbudet.¹²⁶ Her kan økonomiske årsaker forklare denne uvanlige annonseringen, arbeiderpressen slet litt med inntekter og en annonse er en annonse og kunne gi inntekt.

Om mot-siden hadde egne publikasjoner eller aviser er usikkert. Det er ikke noen av de sporadiske antiforbudsorganisasjonene som har overlevd etter forbudstiden, og deres

¹²² Social-Demokraten (1919, 3.oktober) s. 7

¹²³ Aftenposten aften (1919, 6.oktober) s. 1

¹²⁴ Dagbladet (1919, 6.oktober) s. 1

¹²⁵ Aftenposten aften (1919, 6.oktober) s. 9

¹²⁶ Social-Demokraten (1919, 4.oktober) s. 10-11

provisoriske organisasjonsstil har gjort at materiale etter dem er lite samlet og vanskelig å oppdrive.¹²⁷ Fuglum nevner også denne mangelen på materiale i sin bok.¹²⁸

Avisene i 1919 var ikke slik vi kjenner dem i dag. I dag finner vi debattinnlegg og diskusjoner med vinkling ifra flere sider. I 1919 kan man si at avisene var mer oppslagstavler eller opplysningsorgan. De som stemte Høyre leste høyre-aviser, og de som stemte Arbeiderpartiet leste arbeideraviser. Innholdet reflekterte de respektives interesser og partiets kjernesaker. De vi i dag kjenner som «nøytrale» aviser ser ikke ut til å være utbredt i 1919. Dette er en rosemaling av dagens aviser, men en stor ulikhet ser vi.

2.3.1 Utvikling frem mot avstemningsdagene

Vi ser i de fleste avisene et økt innhold om avstemningen frem mot avstemningsdagene. Økning i både antall artikler og annonser. Forbud eller ikke forbud er et stort og oppslukende tema som optok endel. Man er nå i innspurten til folkeavstemningen, og alle argumenter er sannsynlig vis allerede presentert og diskutert. Folkeavstemningen ble avholdt for å avgjøre en utfordrende situasjon, med konsekvenser som ville endre landets fremtid. Så den nyanserte debatten hadde allerede blitt tatt, kan det virke som i de fleste avisene.

Den 6. oktober var siste dagen av valget og det merkes at kampen snart er ferdig. Avisene holder en rolig profil og rapporterer om resultatene dagen før. Høyreavisene derimot velger ikke å ende kampen før siste stemme er i urnen. I aftenutgaven av Aftenposten 6. oktober brukes nesten all plass på forsiden til å oppfordre til å stemme nei, samt å rapportere om uærlig og udemokratisk oppførsel fra forbudskjemperne.¹²⁹

2.3.2 Påvirkning på avstemningen

Om man ser på utfallet av folkeavstemningen og bruken av pressen, ser vi ikke noen klar sammenheng, da det er mer antiforbud enn proforbud, og forbudet gikk igjennom. Det vi kan lese fra motstanderne er irritasjon om forkjempernes aggressive valgkamp,¹³⁰ men også at de søkte flere til å hjelpe sin sak.¹³¹ Kan det være et tegn på en skjev representasjon i avisene, eller at alle ikke slapp til med sine synspunkter? Motstanderne var de med høyest stemme under oppkjøringen, men endte likevel ikke opp med flertall i avstemningen.

To av avisene som ble sett på er Kristianiabaserte og viser en sterk motstand mot forbudet. De er også aviser som ble lest flere steder i landet og kan ikke utelukkende

¹²⁷ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 640

¹²⁸ Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 640

¹²⁹ Aftenposten aften (1919, 6.oktober) s. 1

¹³⁰ Gudbrandsdølen (1919, 7.oktober) s. 2

¹³¹ Under Dusken (1919, 27.september) s. 8

beskrives som lokale for Oslo. Representerer avisene de lokale stemmene eller er de med på å påvirke avstemningen. Spørsmålet blir da om hvem som leser avisene.

Var det slik at de som var avholds- og forbudsforkjempere leste kun sin egen presse? Og at det var der man fant de fleste pro-forbudssakene? Det er lite pro-forbud å finne i avisene utenom i Social-Demokraten. I Trondhjems Adresseavis og Aftenposten, som var mot forbudet, finner vi ikke noe til fordel for pro-siden, men hvis man ser i Social-Demokraten ser man annonser for anti-forbudsmøter.

Det var ikke alle arbeiderne i Oslo som var for forbudet.¹³² Flere arbeiderforeninger var klare på at de var imot et forbud. Vi kan også se på valgresultatet for Kristiania at det ikke var mange i byen som var for forbudet. Kun 21 % av de som stemte i Kristiania stemte for. Med dette kan man tro at flere av de 79,9 prosentene som stemte mot forbudet var arbeidere med tilknytting til arbeiderbevegelsen. Man kan si at Social-demokraten sin dekning ikke sto i stil med lokasjonens mening.

Forbudskampen måtte dele oppmerksomheten til avisene og folket med andre hendelser. Det var mye annet som også opptok allmenhetens interesse i tiden rundt folkeavstemningen i 1919. Forstadsbanen i Kristiania var et hyppig tema.¹³³¹³⁴ Fredsavtalene for første verdenskrig ble skrevet under i starten av året, og det var mye uroligheter i Øst-Europa som følge av første verdenskrig og den russiske revolusjon. Dessuten var det jernbanestreik i England, med sympatistreiker ellers i Europa.¹³⁵

De av avisene som har mulighet til å påvirke avstemningen ville vært en av annonse- og rubrikkavisene. I Kristiania var Aftenposten en av slike aviser som tjente godt på det og nådde langt ut til de ulike klassene. Store deler av avisen ble tildelt rubrikkannonser om ledige stillinger, utsalg, leiligheter og boliger til salgs. Avisen var nyttig ikke bare for nyheter, men for folk flest som et sted å finne og legge ut annonser. Av de som leste avisen på grunn av annonsene, var det antagelig flere som også leste resten av avisen. Med et større og mer utbredt publikum kunne avisen ha mer gjennomslag for sine og sitt partis meninger. Men hvem var annonsene og artiklene om forbudssaken ment for, var innholdet om forbudsdebatten stort nok til å trekke til seg nye lesere eller i større grad konvertere velgere? Høyrefolk leser høyreaviser, og arbeidere leser arbeideraviser, eller?

Til sammenligning med dagens aviser finner vi flere likheter og ulikheter. Lignende tendenser i argumentasjon og profilering av gruppene. Miljøforkjemperne blir omtalt på samme måte nå som forbudsforkjemperne ble da. Kalt for fanatikere og anklaget for agitasjon av deres motstandere på grunn av deres engasjement og aktive rolle om spredning av budskapet.

¹³² Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir. S. 188-189

¹³³ Social-Demokraten (1919, 2.oktober) s. 2

¹³⁴ Aftenposten morgen (1919, 2.oktober) s. 5

¹³⁵ Social-Demokraten (1919, 6.oktober) s. 1

3.0 Konklusjon

Av funnene i avisene og avisenes tilknytting til partier kan man trekke flere slutninger om deres dekning av folkeavstemningen. Pressens rolle for de ulike partiene blir representert av hva som blir trykket. Social-demokraten, som var underlagt Det norske Arbeiderparti, holder samme profil på saken som sitt parti. Aftenposten og Trondhjems Adresseavis var ikke underlagt Høyre, men samarbeider tett og er motstandere av forbudet.

Social-demokraten er den avisen som er mest tro til sitt parti, med det kommer ikke som noen overraskelse da de er sterkt knyttet til partiet. I en større artikkel om et møte i regi av Arbeiderpartiet blir klassekampen og fremvekst av sosialismen trukket frem som grunner for et brennevinsforbud. Martin Tranmæl sa «La os ikke avblaase klassekampen fordi vi skal ha forbudsavstemning.»¹³⁶ for å vise at dette bare var én del av en større kamp som partiet kjempet.

Noe som er mer overaskende er Venstre og Dagbladet. Venstre som sittende regjering, og som har på sitt partiprogram at de vil ha igjennom forbud, satte i gang folkeavstemningen. Dagbladet på sin side stiller stor skepsis til valget og til forbudet, noe som kan virke merkelig da de var en av Venstres viktigste aviser på dette tidspunktet. Avisen er kjent for å være antiautoritær og er skeptisk til formynderi. Dette kan forklare deres misnøye med forbudet. Men ellers hadde Venstre generelt dårlig kontroll på sin presse.¹³⁷

De som investerer minst i debatten fører en mer nyansert dekning. I Gudbrandsdølen og Under Dusken finner man ikke noe som direkte handler om hvordan man skal stemme. Selve debatten blir tatt opp, men da mer for å diskutere de ulike sidene om debatten.

På høyresiden finner man også en ensidig dekning. De mener at landet må forsvares mot et angrep på enkeltindividets frihet og landets økonomi. De ser på forbudskjemperne som fanatikere. Vi kan se at det er enkeltpersoner som står for kampen. Redaktøren i Trondhjems Adresseavis, Frits Duus, var en aktiv motstandskjemper og brukte sin avis og stilling aktivt for å stoppe forbudet.

Som med annen historie var ikke folkeavstemningen alene om oppmerksomheten. Starten av mellomkrigstiden var en urolig periode med store endringer. Det var framvekst av sosialisme og kommunisme. Streik i England, dyrtid og etterkrigstid gir avisene flere saker å dekke. For Social-demokraten var streikene for arbeiderne og framveksten av sosialisme og kommunisme viktige nyheter på lik linje med forbudsvalget. I Aftenposten var jernbanestreiken i England og uroligheten i Øst-Europa viktige temaer.

¹³⁶ Social-Demokraten (1919, 2.oktober) s. 5

¹³⁷ Dahl, H. F. (1993). Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år. Aschehoug. s. 71

Vi ser at jo mindre en avis er tilknyttet partier og ideologier jo mer nyansert er dekingen. Social-demokraten som Det norske arbeiderparti sitt hovedorgan følger partiet tett. Venstres presse følger en liberal retning, som kan gå mot sitt nærmeste partis mening. Høyreavisene lever sitt eget liv, men følger den konservative ideologien og er derfor i samsvar med partiet Høyre.

Videre forskning behøves for å kunne si noe om at pressens deking av forbudsdebatten dagene før folkeavstemningen har noe med partitilhørighet å gjøre. Desto mindre tilknyttet parti og ideologi Variasjon innenfor partienes forhold til deres aviser og organ har også påvirkning på deres deking. Et større utvalg av aviser og i tid vil kunne gi klarere svar.

4.0 Referanser

4.1 Litteratur

- Calmeyer, B. (1974). *Aftenposten*. Oslo: Pax.
- Dahl, H. F. (1993). *Utskjelt og utsolgt: Dagbladet gjennom 125 år*. Aschehoug.
- Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 2: Parti, presse og publikum: 1880-1945*. Universitetsforlaget.
- Dahl, H. F. (2010). *Norsk presses historie: 1-4 (1660-2010). B. 4: Norske aviser fra A til Å*. Universitetsforlaget.
- Fuglum, P. (1995). *Brennevinsforbudet i Norge*. Trondheim: Tapir.
- Hamran, O., & Myrvang, C. (1998). *Fiin gammel : Vinmonopolet 75 år*. Tano Aschehoug.
- Schrumpf, E. (2003). *"Berus eder!": norske drikkekulturer i de siste 200 åe*. Unipax.
- Store Norske Leksikon. (2013, 11 19). *Hans Fredrik Dahl*. Hentet fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Hans_Fredrik_Dahl
- Strinda Historielag. (2013, 4 12). *Fritz Duus*. Hentet fra Strinda Historielag: https://www.strindahistorielag.no/wiki/index.php/Fritz_Duus
- Sverdrup, J. (1972). *Et statsmonopol blir til: Vinmonopolet frem til 1932*. Oslo: Fabritius.

4.2 Aviser

- Trondhjems Adresseavis (1919, 1.oktober)
Trondhjems Adresseavis (1919, 2.oktober)
Trondhjems Adresseavis (1919, 3.oktober)
Trondhjems Adresseavis (1919, 6.oktober)
Trondhjems Adresseavis (1919, 7.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 1.oktober)
Aftenposten aften (1919, 1.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 2.oktober)
Aftenposten aften (1919, 2.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 3.oktober)
Aftenposten aften (1919, 3.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 4.oktober)
Aftenposten aften (1919, 4.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 5.oktober)
Aftenposten aften (1919, 5.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 6.oktober)
Aftenposten aften (1919, 6.oktober)
Aftenposten morgen (1919, 7.oktober)
Aftenposten aften (1919, 7.oktober)
Dagbladet (1919, 1.oktober)
Dagbladet (1919, 2.oktober)
Dagbladet (1919, 4.oktober)
Dagbladet (1919, 6.oktober)
Dagbladet (1919, 7.oktober)
Gudbrandsdølen (1919, 2.oktober)
Gudbrandsdølen (1919, 4.oktober)
Gudbrandsdølen (1919, 7.oktober)
Social-Demokraten (1919, 1.oktober)
Social-Demokraten (1919, 2.oktober)
Social-Demokraten (1919, 3.oktober)
Social-Demokraten (1919, 4.oktober)

Social-Demokraten (1919, 5.oktober)
Social-Demokraten (1919, 7.oktober)
Under Dusken (1919, 20.september)
Under Dusken (1919, 27. september)
Under Dusken (1919, 11.oktober)

